

Vitan & vøkstur

Yvirskipaði granskingarpolitikkur Føroya
2011-2015

Føroya Vísindaráð

Vitan og vøkstur ganga hond í hond. Fyri at skapa størri vøkstur landi og fólki at frama, vilja vit seta gransking, menning og nýskapan í fokus. Visjónin er, at vitanararbeiði skal bróta slóð og menna samfelagið. Størri virði skulu fáast úr okkara tilfeingi, nýggjar vinnur skulu mennast, og samfelagið skal skipast betri. Útflutningsvirðið verður størri, búskapurin sterkari og samfelagið liviligari.

Vit fegnast um, at fyrsti yvirskipaði granskingarpolitikkur Føroya nú er samtyktur. Við politikkinum seta vit mál við gransking, menning og nýskapan og skapa karmar um hetta virkseimið. Kósín er sett. Nú skal politikkurin fremjast í verki. Hetta krevur vilja og samstarv á øllum stigum. Vit eru sannførd um, at granskingarpolitikkurin og atknýtt átøk fara at føra okkara samfelag longur framá.

vegna Vísindaráðið

Kaj Leo Holm Johannesen

løgmaður, formaður

Helena Dam á Neystabø

landsstýriskvinna í mentamállum, næstformaður

Um Føroya Vísindaráð

Føroya Vísindaráð er sett á stovn í 2005 við broyting í løgtingslóg nr. 85 frá 2001 um gransking. Vísindaráðið orðar yvirskipaða granskingarpolitikk Føroya við felags hugsjón, sum fevnir um gransking, menning og nýskapan. Hetta verður gjørt eftir uppskoti frá Granskingarnevndini. Fyrsti Vísindaráðsfundurin var 28. november 2008. Síðani hava fundir verið, har uppskotið til granskingarpolitikk hevur verið til viðgerðar.

Limir í Føroya Vísindaráð eru í lýtuni:

Løgmaður: Kaj Leo Holm Johannesen, formaður

Landsstýriskvinna í mentamállum:

Helena Dam á Neystabø, næstformaður

Landsstýriskvinna í almannamállum: Rósa Samuelsen

Landsstýrismaður í fiskivinnu- og uttanríkismálum:

Jacob Vestergaard

Landsstýrismaður í figgjarmálum: Jóannes Eidesgaard

Landsstýrismaður í heilsumálum: Aksel V. Johannesen

Landsstýriskvinna í innlendismálum: Annika Olsen

Landsstýrismaður í vinnumálum: Johan Dahl

Vegna Føroya Arbeidsgevarafelag: Bergur Poulsen

Vegna Løntakarafeløgini: Erland V. Joensen

Vegna Fróðskaparsetur Føroya: Malan Marnersdóttir

Vegna granskingarøkini hug/samf: Andras M. Mortensen

Vegna granskingarøkini nátt/heilsa: Jan Arge Jacobsen

Valdur av lögmanni: Sjúrdur F. Olsen

Um Granskingarpolitikin

Granskingarpolitikkurin er samtyktur av Vísindaráðnum á fundi 28. januar 2011. Hann er galdandi fyri tíðarskeiðið 2011-2015. Vísindaráðið samtykti samstundis at heita á Landsstýrið um at arbeiða fyri eini breiðari politiskari semju um íverksetan av granskingarpolitikkinum.

Limir í Granskingarnevndini eru í lýtuni:

Vegna Mentamálaráðið: Martin Zachariassen, formaður

Vegna Vinnumálaráðið: Janet F. Johannesen, næstformaður

Vegna Fiskimálaráðið: Hans Jacob Joensen

Vegna Heilsumálaráðið: Sigurd Ó. Vang

Vegna Mentamálaráðið: Maria Dam

Vegna Føroya Arbeidsgevarafelag: Marita Rasmussen

Vegna Løntakarafeløgini: Erland V. Joensen

Martin Zachariassen, formaður í Granskingarnevndini, er eygleiðari í Vísindaráðnum

Annika Sølvará, stjóri fyri Granskingarráðið, er skrivari hjá Vísindaráðnum og hjá Granskingarnevndini

Inngangur

Gransking gevur okkum nýggja vitan um okkum sjálvi og um okkara umhvørvi. Soleiðis er gransking av avgerandi týðningi fyri at menna okkara mentan og samfelag. Leitanin eftir nýggjum innliti er ein partur í tí at vera menniskja og eitt framhald av barnsins forvitni. Tí hevur arbeiddið at skapa nýggja vitan eitt virði í sjálvum sær. Men gransking hevur eisini við sær kunnleika og loysnir, sum gera, at tað er møguligt at betra um samfelagið og at skapa framburð.

Eitt samfelag krevur alsamt nýggja, dagfórda vitan, sum aftur elvir til nýggjar, grundleggjandi spurningar. Til dømis bera veðurlagsbroytingarnar í sær, at neyðugt er við vitan um bæði torgreidd høpi í náttúruni og í sosialum mynstrum, og ikki minst vitan um sambandið millum menniskju og náttúruna.

Tað eru aloftast ágrýtin, árvakin og áhaldandi fólk, ið undrast á lívsins viðurskifti, sum fara undir gransking. Hesi fólk hava brúk fyri umstøðum og kørmum, har tey trívast og fáa hug at skapa nýggja vitan, bæði heima og í altjóða samstarvi. Eisini hava tey fyri neyðini umstøður at bera vitan sína víðari til komandi ættarlið.

Endamálið við føroyska granskingarpolitikkinum er at búgva Føroyar til nútíð og framtíð. Ein kjølfestur

» Gransking krevur forvitni

Øll gransking og menning byrjar við hugskotum og forvitni. Hví er hetta so? Hvat merkir tað? Kundi tú ikki...? Børn eru forvitin og hugflogið er óavmarkað. Nógv vaksín halda ikki hesar eginleikar við líka og missa teir tí næstan burtur. Við góðum amboðum skulu vit eggja børnum og ungum til at varðveita og menna forvitnið og vitanargleðina. Snar.fo, Savnsfagnaðurin og Vísindavøkan eru dømi um tilfeingi, ið kunnu leiða børn og ung inn í vitanarsamfelagið í vaksna lívinum.

Eins umráðandi tað er at onga sær vitan, eins týðningarmikið er at læra seg at vera kritiskur, at meta um tað, tú sær og hoyrir. Neyðugt er áhaldandi og virkið at fyrihalda seg til vitanina, sum tú fær.

» Styrkt vitanarspjaðing

Betri gagnnýtsla av tilfeingi styrkir fíggjarliga grundarlagið og tryggjar fíggjarliga vælferð. Breið semja er um, at tað eru vitanarvinnurnar, sum í framtíðini fara at skapa vøksturin. Hesa niðurstøðu eru flestu lond samd í.

Tað er alneyðugt at tryggja vitanarspjaðing fyri at menna samfelagið, ikki minst á granskingarøkinum. Tess fleiri, ið hava atgongd til granskingarúrlitini, tess betri eru nýtslumøguleikarnir. Eitt stig á leiðini er at fáa gjørt eina felags dátuskrá, har allar vísindaligar útgávur í Føroyum verða savnaðar. Íblástur kann m.a. fáast frá norsku skipanini Cristin, har øll alment fíggjað granskingarúrlit skulu skrásetast: www.cristin.no

granskingarpolitikkur skapar samfelagsligan dynamikk og trivnað. Granskingarpolitikkurin skal byggja brýr um gjónna, ið er millum ynski, dreymar og fram-søkni øðrumegin, og veruleikan hjá einari smátjóð hinumegin.

Styrktir karmar fyrri føroyskari gransking

Fróðskaparsetur Føroya miðdepið fyrri útbúgving og gransking

Umhvørvi fyrri útbúgving og gransking verða savnað við einum sterkum Fróðskaparsetri Føroya sum natúrligum miðdepli og samstarvsfelaga.

Tilgongdin at leggja útbúgvingarstovnar afturat Fróðskaparsetrinum og uppstiga allar útbúgvingarnar skal halda fram.

Granskingarumhvørvi eru smá og viðbrekin og skulu í størst møguligan mun verða lögð saman í størri eindir fyrri at tryggja dygd og samanhang. Virksemd hjá sektorgranskingar-stovnunum skal verða samskipað og formliga knýtt at Fróðskaparsetrinum, har tað ber til. Fróðskaparsetrið skal eisini hava avtalur við útlenskar stovnar um útbúgving og gransking.

Fróðskaparsetrið skal vera ein sterkur og sjónligur útbúgvingar- og granskingarstovnur, sum gagnnýtir tæka tilfeingið í Føroyum til dygdargóðar útbúgvingar og dygdargóða gransking, sum samfelagið hevur brúk fyrri.

Felags arbeiðsumstøður fremja samstarv og dygd

Arbeitt skal verða miðvíst við at skapa eitt gott felags arbeiðsumhvørvi á Fróðskaparsetrinum og sektorgranskingarstovnunum. Arbeidsplássini hjá granskar-

» Frí atgongd til vitan

Tað er skylda hjá øllum almennum stovnum at tryggja, at søvn við tilfari og øðrum tilfeingi eru so atkomulig og nýtsluvinarlig sum gjørligt. Talgilding av savnindum og vitan og leitiskipanir á internetinum skulu tí radfestast høgt.

Dømi um hetta eru leitiskipanirnar hjá Søvnum Landsins, m.a. bókasavns- og tíðarritskipanirnar hjá landsbókasavninum, talgildu kirkjubøkurnar og annað á heimasíðunum hjá landsskjalasavninum og gripa- og myndaskráirnar hjá fornminnisavninum. Hetta eru keldur, sum kunnu gerast dýrgripir fyrri leik og lærd.

Hagtalsgrunnurin hjá Hagstovuni er á tremur við hagtølum um samfelag okkara á nógvum økjum. Komandi fólkataljingin fer at fáa til vegar dátur, sum granskarar innan øll øki hava tørv á at fáa greinað nærri.

Alt fleiri vísindagreinir verða útgivnar á internetinum við fríðari atgongd, hetta kallast Open Access. Kravið til Open Access er, at tað ikki eru brúkgjöld á tænastrum.

» Gransking krevur góðar karmar

Fyrri at fáa bestu granskingina er neyðugt at skapa granskingarumhvørvinum røttu karmarnar. Hóskandi hølir skulu vera tøk, og møguleikar skulu vera fyrri at hitta og arbeiða saman við starvsfeløgum her og aðrastaðni.

Tað er neyðugt at gera íløgur í felags infrakervi, sum alt granskingarumhvørið skal kunna nýta uttan meirkostnað. Hetta er m.a. eitt sterkt universitets- og granskingarbókasavn, sum skal kunna veita atgongd til e-tíðarrit, bøkur og annað tilfar. Tað er eisini alt frá hagtølum í góðum dátuskáum, til tölubúnað í granskarapark og høgligari atgongd til havransóknarskip. Ikki minst krevur granskingin atgongd til holla KT-tænastu, sum kann tryggja neyðugu arbeiðsamboðini og goymslu av og stýring av atgongd til allar granskingardátur.

unum og undirvísingarøkini skulu liggja lið um lið, soleiðis at útbúgvingarumhvørvið fær nytta av teimum hentleikum, sum granskingin kann veita. Karmar skulu skapast, har granskarar og lesandi á øllum fakøkjum kunnu nýta somu arbeiðshøli, undirvísing-arhøli, bókasavn, teldunetverk, matstovu og annað.

Stovnarnir og granskararnir hava fyri neyðini at hava eitt universitets- og granskingarbókasavn tøkt við væl-útgjærdum hølum, neyðugum bókmentum, fullari at-gongd til elektronisk tíðarrit og tøkniligum amboðum.

Hátøknilig gransking krevur rannsóknarstovur og tí-líkt, sum hvørki føroysku virkini ella føroysku sektor-granskingarstovnarnir hvør sær hava fíggarliga megi til at uppbyggja ella stødd til at gagnnýta. Infrakervið til hátøkniliga gransking og menning (rannsóknar-stovur, tól, felags hølir, ráðgeving, kveiking og kleiking av vinnuligum verkætlanum og annað) skal savnast

og vera til taks hjá bæði granskingarstovnum og vinnu í einum granskarasetri. Granskarasetrið skal stuðla og birta undir meira og fjølbroyttari gransking, millum annað í heilsu og biotøkni og vera miðdepil í føroyskari vinnugransking, menning og nýskapan.

» Fróðskaparsetrið skal styrkjast

Fleiri stovnar eru lagdir saman við Fróðskaparsetrinum, og samlað skulu hesir uppstigast, so allir stovnar lúka kravið um at veita granskingargrunndaðar útbúgvingar. Starvsfólk, sum ikki frammanundan hava granskingarfø- leika og -royndir, skulu uppstigast skjótast tilber. Har- afturat má tryggjast, at øll vísindastarvsfólk framyvir hava granskingartíð. Hetta krevur eina munandi økta játtan.

Tað er neyðugt at tryggja førleikar á ymsu fakøkjunum við at hava fleiri fólk á hvørjum øki, bæði fyri fjølbroytni og fyri at sárþæri ikki er ov stórt í sambandi við at fólk skifta starv og fara frá fyri aldur.

Broytingarnar á Fróðskaparsetrinum eru í tráð við broytingar í grannalondum okkara. Vit eiga at hyggja neyvt eftir, hvat hendir aðrastaðni, samstundis sum vit tryggja okkum at finna hóskaði loysnir fyri okkara samfelag.

» Útbúgving og gransking knýtast tættari saman

Allar hægri útbúgvingar í Føroyum skulu vera granskingar- grunndaðar. Tað merkir fyrst og fremst, at tað eru granskarar, sum leggja til rættis útbúgvingarnar og undirvísa í sínum fakøkjum.

Fróðskaparsetrið hevur fingið og fær sera dygga hjálp til undirvísingina frá granskarunum á hinum granskingar- stovnunum í Føroyum og frá granskarum uttanlands. Formliga sambandið millum Fróðskaparsetrið og sektor- granskingarstovnar um útbúgving og gransking skal styrkjast. Hetta kann m.a. verða gjøgnum býttisstørv, har vísindafólk sum partur av síni starvsskyldu á einum stovni skulu nýta part av síni arbeiðstíð til at undirvísa á Fróðskaparsetrinum. Talan kann eisini vera um, at vísinda- fólk á Fróðskaparsetrinum luttaka í verkætlanum á øðrum stovnum. Samstarvið skal skipast í fóstum kørmum og sjónliggerast í almennum avtalum millum sektorgrans- kingarstovnar og Fróðskaparsetrið. Dømi eru longu um slíkar avtalur, sum kunnu útbyggjast og brúkast sum fyrir- myndir.

Føroyar fullgyldugir limir í altjóða granskingarsamstarvi

Føroyar luttaka í norðurlenskum granskingar- og menningarsamstarvi, m.a. Nordforsk, NICE og í út-norðursamstarvi. Harafturat luttaka Føroyar í ES-granskingarsamstarvi. Lóggáva og sáttmálar skulu gerast, sum tryggja karmarnar fyri altjóða samstarvi.

Føroysku raðfestingarnar av granskingar- og menningarøkjunum skulu í ávísan mun lagast eftir altjóða raðfestingunum, fyri at føroysku verkætlanirnar kunnu fáa neyðugu eginfíggingina, so vit til fulnar kunnu gagnnýta okkara altjóða møguleikar.

Fyri at geva føroyska vitanarumhvørvinum og samfelagnum sum heild íblástur og atgongd til týðninga-

» Granskarasetur til hátøkniliga gransking og íverksetan

Hugtakið granskarasetur ella -park er fjøltáttað, og modellini aðrastaðni eru mong. Endamálið við at skipa eitt Granskarasetur í Føroyum er í fyrsta lagi tvíþýtt. Tað fyrsta er, at tól og útbúnaður, ið er móguligt at byta millum fleiri stovnar, skulu savnast á einum staði. Hetta fyri at fáa bestu gagnnýtluna av tólunum og samstundis fáa synergieffektir av samstarvi tvørtur um stovns- og verkætlanarmørk. Hitt er, at nýskapanarumhvørvið er lítið og viðbrekið í Føroyum, og tað er tungt at stovnseta nýggjar fyrirkur.

Arbeitt verður við at skipa eitt granskara- og nýskapanarsetur á Hoyvíksvegnum í hølunum hjá Vinnuframagrunninum. Talan kann vera um eina fyribilsloyn, tí ætlanin hevur verið, at Granskarasetrið skal leggjast á Debesartrøð ella har um leiðir saman við Landssjúkrahúsinum, Fróðskaparsetrinum og øðrum virkseimi.

Við at bjóða skrivstovufelagsskap og hjálp til fleiri uppgávur, sum eru felags fyri flestu fyrirkur, er endamálið at lætta um byrjunarfasuna og skapa synergi millum nýggju fyrirkurnar.

mikla vitan og kunnleika, skal arbeiddast miðvíst við at fáa bæði royndar granskarar og granskaralesandi úr útlondum til Føroya, og at føroyskir granskarar og granskaralesandi fara burtur í styttri og longri tíðarskeið.

Betri skipanir og lógarkarmar fyri íløgur í gransking, menning og nýskapan

Skipanir verða settar í verk, sum stimbra nýskapan og eggja vinnuni at gera íløgur í gransking og menning. Yvirskipaðu politisku ætlanirnar á ymsu økjum, sum umskarast, skulu samskipast og lagast til nýggja hugburðin.

Dagføra og greina hagtøl um gransking, menning og nýskapan

Til tess at hava góð stýringaramboð og at kunna máta og meta um politisk tiltøk og raðfestingar, er alneyðugt at hava dagførd og neyv hagtøl og greiningar av hesum.

Dygg og støðug granskingarfígging

Langtíðar avtalur millum politisku skipanina og granskingarstovnar

Virksemið hjá hægri útbúgvingar- og granskingarstovnunum krevur langtíðarráðlegging og kendar karmar. Sum fastur liður í mál- og avriksstýringaravtalum skulu breiðar politiskar semjur gerast um karmarnar fyri í minsta lagi trý ár.

» Stuðulsmøguleikar til flytteri

Tað er sera týðningarmikið at fáa íblástur útifr, við at okkara granskarar fara út um landoddarnar, eins og útlendskir granskarar eiga at verða bodnir hendanvegin. Føroysk gransking avspeglar tann tørv og teir møguleikar, vit hava í samfelagnum. Í summum førum eiga vit tilfeingi, sum onnur ynskja at brúka og vilja gjalda fyri. ES-granskingarsamstarvið er ein av miðlunum til at styrkja munandi um granskingarkarmar og -umhvøvi.

People skipanin í FP7 (ES) er væl eignað til okkara smáu viðurskipti og hevur góðar møguleikar at senda fólk út og taka ímóti fólk. Tað snýr seg í flestu førum um einstakar granskarar, ið taka stig til at granska ein ítökligan spurning. Talan er um spurningar, ið vit sjálvi eru áhugað í, og sum ikki eru stungnir út í kortið av eini størri stuðulsskrá ella granskingartoytum. Vit kunnu økja um møguleikarnar at gagnnýta People skipanina við at gera serliga lagaligar skattaskipanir fyri útlenskar granskarar, sum flyta til Føroya í avmarkaða tíð.

» Vinnan má eggjast til at granska og menna

Hóast nógv tos um vinnugransking kann staðfestast, at føroyska vinnulívið í miðal ger luftfalsliga fáar íløgur í gransking og menning. Hetta er neyðugt at broyta, og tí mugu skipanir setast í verk, sum kunnu eggja vinnuni at gera íløgur í økið. Bæði í Íslandi og Danmark eru góðir frádráttarmøguleikar fyri granskingar- og menningaríløgur, íverksetarastuðul og vinnuligar Ph.D.-verkætlanir. Hetta eru skipanir, vit eiga at kanna nærri.

Tað eru dømi um gott samstarv millum gransking, menning og vinnu í Føroyum. Alivinnan er eitt tað besta dømið um góð úrslit, sum eru skapt í einum neyvum samstarvi. Fiskaaling granskar og leggur fram úrslit, ið koma allari alivinnuni til góðar.

Innan KT-økið eru dømi um stórar skipanir, sum eru mentar í samstarvi millum vinnuna og almennar stovnar, m.a. Búskaparskipan Landsins og Talgilda Heilsuskipanin.

Samskipa kappingarjättanir og fyrisita tær einsháttá

Fyrisitingin av øllum jättanum, har peningur kann søkjust til granskning, menning og nýskapan, skal samskipast. Felags mannagongdir og fyrisitingarskipanir skulu tryggja, at øll, sum hava hugskot til verkætlanir, á einum og sama staði kunnu fáa vegleðing og søkja stuðul til hesar ætlanir. Krøvini til umsóknirnar mugu

tillagast ymsu sløgini av verkætlanum fyri at lofta góðu hugskotunum og tryggja gjøgnumskygni.

Reglulig eftirmeting av øllum verkætlanum, ið fáa stuðul, skal tryggja, at sum mest fæst burtur úr einstøku jättanunum, og skal fáa til vega vitan um avrikini.

» Politiskar ætlanir og gerðir mugu samsvara

Samsvar má vera millum ætlaða politikkin á økinum og tað, ið til ber at gera, ella tað sum verður sett í gongd, t.e. fíggingina. Sum er, eru ætlanir á ymsum økjum, sum toga í hvør sína ætt. Tað er neyðugt at fáa samspæl og samsvar millum fíggar-, granskningar-, nýskapanar-, vinnu-, mentanar- og heilsupolitikkar.

Fleiri øki ganga uppá tvørs gjøgnum ymisk politisk málsøkir. Her er serliga týðningarmikið at fáa samstarv í lag við granskning, menning og nýskapan, eitt nú í teimum kreativu vinnunum, til dømis innan sniðgeving, tónleik, film og mat, har góðir vinnumøguleikar enn ikki eru fult troyttir. Við at radfesta og stuðla undir slíkar greinar, kunnu vit fáa munandi meira burturúr fíggarliga og í tali av arbeiðsplássum.

» Nøra um sektorgranskning og styrkja samstarvið

Tað er týðningarmikið at skapa góðar karmar fyri sektorgranskningarstovnarnar, ið á hvør sínum øki fremja granskning á hægsta altjóða stigi. Sektorgranskningarstovnar í Føroyum í lötuni eru: Havstovan, Jarðfeingi, Fiskaaling, Deildin fyri Arbeids- og Almannaheilsu, Søvn Landsins, Umhvørvisstovan og Heilsufrøðiliga Starvsstovan.

Hesir stovnarnir skulu arbeiða neyvt saman við Fróðskaparsetrinum, samstundis sum teir røkja sínar myndugleikauppgávur. Eisini her má tryggjast, at øll vísindastarvsfólk framyvir hava granskningartíð.

Økta samstarvið fer við tíðini at geva eina betri gagnnýtslu av tilfeingi, størri umhvørv og tvørfakliga granskning. Felags hentleikar skulu gagnnýttast í størst møguligan mun, so vit fáa størri nyttu fyri sama pening. Við at savna parallellar uppgávur fæst meira fyri samlaðu fyrisitingarútreiðslurnar. Nýliga samanlögdu Søvn Landsins er dømi um samanlegging við hesum endamálinum.

Styrkja figgjarkarmarnar til gransking, menning og nýskap

Samlaða almenna játtanin til gransking, menning og nýskap skal miðvíst skipast og styrkjast komandi fimm til sjev árin.

Øll øking av kappingarjáttanum skal savnast í Granskingargrunninum. Í tí sambandi skal Granskingargrun-

urin umskipast og víðkast til at fevna um gransking, menning og nýskap.

Tryggjast skal, at vitanarumhvørvið er nóg sterkt til at kunna bera økta virkseimið. Tí mugu Setrið og sektorgranskingarstovnarnir styrkjast, samstundis sum Granskingargrunnurin fær pening til økt virkseimi.

» Ph.D. skúli skal tryggja góðsku og tilfeingi

Lokið Ph.D. prógv ella samsvarandi førleiki eigur at vera minsta krav til starvssetan hjá vísindastarvsfólki á Fróðskaparsetrinum og sektorgranskingarstovnunum. Fyri at kunna nøkta starvsfólkatarvin hjá stovnunum og veita nóg góð tilboð til Ph.D. lesandi í Føroyum, skal ein Ph.D. skúli stovnast á Fróðskaparsetrinum, sum skal veita skeið og vegleiðing til Ph.D. lesandi innan allar vísindagreinir, bæði tey, sum eru innskrivað á Fróðskaparsetrinum og tey, sum arbeiða á stovnum og virkjum í Føroyum, men eru innskrivað á útlenskum universiteti.

Sambandið millum vísindaumhvørvið og vinnuna kann styrkjast umvegis Ph.D. skúlan. Ein vinnu Ph.D. skipan er eitt formfest samstarv millum eitt universitet og eitt virki ella annan almennan stovn, sum ikki er granskingarstovnur (t.d. Hagstovan og Almannastovan), har ein Ph.D. lesandi arbeiðir og granskar á virkinum ella stovninum, meðan skeið, undirvísing og vegleiðing liggur á universitetinum. Talan er oftast um samfíggaðar verkætlanir við lutvísium stuðli frá tí almenna.

Raðfesting av granskingarøkjum

Møguleiki fyri ávirkan og virkni avgerandi fyri raðfesting av granskingarøkjum

Neyðugt er at raðfesta øki út frá ymiskum fyrirlitum. Til ber at býta gransking og granskingarúrslit upp í bólkar í mun til, hvussu viðkomandi granskingin er í altjóða høpi, og hvussu viðkomandi hon er í Føroyum.

Fyrilit kann takast til ynskið um, at granskingin og granskingarúrslitini skulu vera kappingarfør í alheims samfelagnum, og at úrslitini skulu hava møguleika at koma í sonevnda excellence-bólkin.

Eisini kann fyrilit takast til ynskið um at raðfesta tørvin, sum tað føroyska samfelagið hevur á nýggjari vitan um heilsu, samfelag, mentan, vinnu o.a. Henda nýggja vitanin kann hava stóran týðning fyri føroyska

samfelagið, hóast hon kanska ikki hevur størsta áhugan í altjóða høpi.

Raðfesting av økjum er lykilin til góð úrslit

Ein føroyskur granskingarpolitikkur kann eyðvitað ikki fevna um alt og kann ikki raðfesta øll granskingarøki og allar vísindagreinir. Kjarnuøki skulu veljast og orka okkara miðvíst leggjast í tey, til tess at fáa størstu ávirkan og úrslit, samfelagnum at gagni.

Tá yvirskipaði granskingarpolitikkurin er góðkendur, verður miðað ímóti, at Landsstýrið í samráð við Vísindaráðið og eftir tilmæli frá Granskingarnevndini raðfestir í mesta lagi fimm granskingarøki. Hendan raðfesting skal kjølfesta yvirskipaða granskingarpolitikkin og skal speglast í játtanunum til granskingarstovnarnar og í kappingarpuljum í Granskingargrunninum. Raðfestingin verður dagförd 3. hvørt ár.

» Hagtøl og eftirmetingar neyðug fyri at kunna meta um nyttuna av átøkum

Dagförd hagtøl og greiningar eiga at vera grundarlag undir avgerðunum hjá fakumhvørvunum og politisku skipanini um, hvat og hvussu raðfest verður. Hagstovan skal hava neyðuga játtan til at halda fram við arbeiðinum at savna og greina hagtøl fyri gransking, menning og nýskapan eftir sama altjóða leisti, sum varð brúktur fyri árið 2003. Millum aðrar niðurstøður frá 2003 síggja vit, at ávís økir eru raðfest, uttan at nøkur formlig yvirskipað raðfesting finst.

Verkætlanir, sum fáa fíggarligan stuðul, skulu bæði eftirmetast so hvørt, og tá tær enda. Harafturat skal ein samlað yvirskipað meting gerast av játtanum til ymisk øki og sløg av verkætlanum fyri at vita, um tey gera ætlaða munin og nyttuna. Spyrjast skal eftir úrslitinum, og metingar skulu gerast av, um tað er nóg gott.

Nógv fyrilit mugu takast, tá raðfest verður. Raðfestingarnar eru av avgerandi týðningi í mun til at fáa fulla gagnnýtslu av møguleikum í ES-granskingarsamstarvinum. Hagtøl skulu fáast til vega, so til ber at gera metingar av raðfestingunum og tillaga hesar so hvørt.

Orðalisti:

Granskingargrunnað undirvísing

Ein neyvari lýsing av hugtakinum finst á:
<http://kuur.ku.dk/kvalitetsudvikling/forskningsbaseretuddannelse/forskningsbaseret-uddannelse.pdf/>

Sektorgransking

Vanliga verður skilt ímillum universitet og sektorgranskingarstovnar. Endamálið hjá setorgranskingarstovnum er millum annað at ráðgeva innan kjarnuøkini hjá stovninum, útinna myndugleikauppgávur og fremja menningararbeiði við greiðum samfelagsligum endamáli. Ein neyvari lýsing av sektorgransking v.m. finst t.d. í danskari lóggávu: <http://www.ubst.dk/lovgivning/sectorforskning-1>

Stovnsjáttanir og Kappingarjáttanir

Játtanir í Granskingargrunnin og til líknandi kontur á fíggjarlógini verða kallaðar kappingarjáttanir. Hugtakið svarar til danska hugtakið *konkurrenceudsatte midler*. Eyðkennið fyri hesar játtanir er, at granskarar søkja pening av hesum játtanum í kapping við aðrar granskarar. Tað er ikki frammanundan ásett neyvt, hvat peningurin skal brúkast til. Heldur hvussu hann kann brúkast.

Grundjáttanir ella stovnsjáttanir eru tær, sum á donskum verða nevndar *basismidler*. Hetta eru játtanir, sum verða latnar beinleiðis av fíggjarlógini til ein ávísan stovn. Ofta til eitt lógarásett endamál.

OECD – allýsing av G&M

OECD lýsir gransking og menningararbeiði (G&M), sum virksema við originalum burði, innt á skipaðan hátt til at økja grunnin av vitan og til at nýta hesa vitan til at finna nýtt brúk. G&M umfatar:

Grundgransking er roynligt og ástøðiligt virksema, ið fyrst og fremst verður innt til at fáa nýggja vitan til vega um grundarlagið undir fyrbrigdum og eygleiðingum uttan at hava serskild praktisk mál ella nýtstur fyri eyga. **Nýtt gransking** er virksema við originalum burði til at finna nýggja vitan, ið fyrst og fremst er ætlað til praktisk endamál og nýtstur.

Menningararbeiði er skipað arbeiði, ið nýtir kenda kunneika, og miðar ímóti at framleiða nýtt tilfar, vørur og lutir. At innføra nýggjar tilgongdir, skipanir ella tænarastur ellar bøta um tær, ið finnast.

» Avmarkaðar fløgur í gransking og menning í Føroyum

Sjónarmiðini eru rættiliga ymisk í teimum ymsu londunum um, hvat ein hóskandi fíggjarlega fyri fløgur í gransking og menning er. Evropiski málsetningurin er at brúka 3% av BTÚ til øki, har tað almenna letur 1% og tað privata 2%. Røddir eru frammi um at økja hetta til 4%. Í Føroyum var samlaða talið bert 0,83% í 2003. Tað er serliga vinnan í Føroyum, sum er eftirbátur í mun til evropiska málsetningin.

Ein spurningur er, um vit við okkara vinnubygnaði kunnu vænta, at vinnan fer at gera munandi fløgur í gransking og menning. Við granskingarpolitikkinum er tankin at skapa karmar fyri, at landsstýrið kann gera breiðar politiskar semjur um uppræðing av almennari játtan til gransking og menning, uttan tó at mæla til eina ávísa upphædd ella prosentpart.

Við átøkum, sum gera tað lokkandi hjá vinnuni at gera fløgur, er ynskið at eggja vinnuni at økja sín part munandi.

» Bert tey bestu hugskotini eiga at fáa játtan

Ein partur av peninginum, sum fer til gransking, menning og nýskapan, verður umsitin í Granskingargrunninum o.ø., og verður undir einum kallaður kappingarjáttanir. Játtanirnar til stovnarnar verða kallaðar grundjáttanir ella stovnsjáttanir. Kappingarjáttanir verða lutadar út eftir umsókn. Kappingin um játtan skal vera hørð, og bert tey bestu hugskotini skulu fáa pening. Tað gevur móguleika fyri at gera raðfestingar, ið hevja seg uppum strategisku ætlanirnar hjá einstøku stovnunum. Fyri best at gagnnýta kappingarjáttanirnar og skapa gjøgnumskygni, er týðningarmikið at skapa eitt fullfíggjað yvirlit yvir tøku fíggjngina og at savna fyrisitingina av hesum játtanum.

Javnvágin millum hesar báðar játtanarhættirnar er eitt av stóru kjak-evnunum aðrastaðni. Semja er um, at tað skal vera ein ávís javnvág millum hesi sløg av játtanum fyri at fáa størsta dynamikkinn í umhvørvið.

Um so er, at ætlanirnar at taka pening úr ymsum grunnum til gransking og menning eydnast, skal hesin peningur allur savnast í Granskingargrunninum. Her kann hann brúkast til eina røð av endamálum í einum nærri ásettum áramáli.

Granskingarráðið
Bryggjubakki 12
Postmoga 259
110 Tórshavn
Tel. +298 567800
gransking@gransking.fo
www.gransking.fo

www.grafilmaster.fo

granskingar ráðið
THE FAROESE RESEARCH COUNCIL